

თეიმურაზ ადეიშვილი - 75

ფიზიკა-მათემატიკურ მეცნიერებათა დოქტორს, საქართველოს სწავლულ ექსპერტთა საბჭოს პროფესორს, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დამსახურებულ პროფესორს, საქართველოს ეკოლოგიურ მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილ წევრსა და მის პრეზიდენტს, ცნობილ ფიზიკოსსა და ეკოლოგს თეიმურაზ ადეიშვილს დაბადებიდან 75 და სამეცნიერო-პედაგოგიური მოღვაწეობიდან 50 წელი შეუსრულდა.

თეიმურაზ ადეიშვილი ვანის ერთ-ერთ ულამაზეს სოფელში – ყუმურში დაიბადა 1950 წლის 30 ივლისს, სოციალ-დემოკრატიისა და შემდგომში რეპრესირებულის (1926-1936 წწ.) გიორგი ადეიშვილისა და რიმა თვალაბეიშვილის ოჯახში. მისი წინაპრები მესხეთიდან, კერძოდ, ასპინძიდან – სოფელ ხიზაბავრიდან ჩამოსახლებულან იმერეთში ოთხი საუკუნის წინათ და ისე გამრავლებულან, რომ სოფელი ყუმური ადეიშვილების გვარის ძირითადი სამკვიდრო გამხდარა საქართველოში. განაყოფი წინარე გვარის შთამომავლები დღესაც ცხოვრობენ ხიზაბავრაში.

სოფელი ყუმური მდინარე ყუმურის – რიონის მარცხენა შენაკადის – ხეობაში, მისი შესართავიდან 20 კმ-ში და ზღვის დონიდან 210 მეტრზე მდებარეობს.

ყუმურის საშუალო სკოლის დამთავრების შემდეგ, ფიზიკის მასწავლებლის, **ვენერა რუხაძის** რჩევით, თეიმურაზმა მომავალ სპეციალობად ფიზიკა აირჩია და 1967 წელს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფიზიკის ფაკულტეტის პირველი კურსის სტუდენტი გახდა.

ფიზიკის ფაკულტეტი მაშინ არა მარტო უნივერსიტეტში, არამედ მთელ ქვეყანაში ითვლებოდა ერთ-ერთ ყველაზე პრესტიჟულ და სწავლის მხრივ ურთულეს ფაკულტეტად.

მესამე კურსზე ასტრონომიის დაუფლება გადაწყვიტა. სტუდენტობის დროს თანამეოთახე მეგობრებმაც, კიბერნეტიკოსებმა, **ვაჟა ტარიელაძემ** და **შალვა ბაუჩაძემ**

მაც ურჩიეს ასტრონომიულზე გადასვლა, ოღონდ ეს სპეციალობა მაშინ უნივერსიტეტის მექანიკა-მათემატიკის ფაკულტეტზე იყო. ეს საკითხი ასტრონომიის კათედრის მაშინდელი გამგის, მსოფლიოში ცნობილი ასტროფიზიკოსის, შემდგომში საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტის, აკადემიკოს ევგენი ხარაძის-გარეშე არ გადაწყდებოდა. ბატონმა ევგენიმ მისთვის დამახასიათებელი გულ-თბილობით მიიღო სტუდენტი. გადასვლის განზრახვა სხვა, თუნდაც მონათესავე ფაკულტეტზე, არ მოუწონა, წელს დაკარგავ, რადგანაც, სხვანაირად, განსხვავებული საგნების ჩაბარებას ვერ შეძლებო. თუ ასე გაინტერესებს ასტრონომია, დამოუკიდებლად იმეცადინეო და სახელმძღვანელოებიც მიუთითა. თუ მერეც ისევ გენდომება ასტრონომიაში მუშაობა, ამასაც შეძლებ, ფიზიკის ფაკულტეტზე ატმოსფეროს ფიზიკის კუთხით მოემზადები, აერონომიის საკითხებს შეისწავლი და სადიპლომო ნაშრომსაც ამ კუთხით შეასრულებო.

თეიმურაზიც მიჰყვა მის რჩევას და გეოფიზიკის კათედრაზე ატმოსფეროს ფიზიკის კუთხით დაიწყო სწავლა.

სადიპლომო პრაქტიკისა და ნაშრომის შესარულების დრო რომ დადგა, პროფესორ იოსებ ქურდიანის ხელშეწყობით, სანქტ-პეტერბურგის (მაშინდელი ლენინგრადის) უნივერსიტეტის ფიზიკის სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტში ჩარიცხეს აკადემიკოს კირილე კონდრატიევის ჯგუფში და ხელმძღვანელად პროფესორი ოლეგ ვასილიევი დაუნიშნეს.

სადიპლომო სამუშაოს თემა ასე განსაზღვრეს: „მოკლეტალღოვანი რადიაციის ექსპერიმენტული გამოკვლევა დედამიწის ატმოსფეროში“. ის მოიცავდა, როგორც თეორიულ, ისე ექსპერიმენტულ ნაწილს. თეორიული ნაწილი შეეხებოდა მნათი კოსმოსური ობიექტების და მათ შორის – დედამიწის ატმოსფეროებში გამოსხივების გავრცელებას და სხვადასხვა პირობებში მისი აღმწერი დიფერენციალური განტოლებების ამოხსნებს, ხოლო ექსპერიმენტული – საფრენოსნო აპარატებიდან ამ გამოსხივების ინტენსივობის გაზომვებსა და მათზე დამაბინძურებელი აეროზოლების გავლენას.

სადიპლომო ნაშრომის „ფრიაღზე“ დაცვის შემდეგ, აკადემიკოს ე. ხარაძის ძალისხმევით, ის სამთავრობო კომისიამ მოხსნა კახეთში სეტყვის საწინააღმდეგო სამსახურში სამუშაოდ განაწილებიდან და საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის აბასთუმნის ასტროფიზიკურ ობსერვატორიაში მზე-მთვარე-პლანეტებისა და დედამიწის მაღალი ფენების ფიზიკის განყოფილებაში გაანაწილა.

ობსერვატორიაში დიდხანს არ დარჩენილა – ცნობილმა მეცნიერმა თეიმურაზ ტოროშელიძემ მოსკოვში, საკავშირო მეცნიერებათა აკადემიის კოსმოსური გამოკვლევების ინსტიტუტში ერთობლივი სამუშაოების ჩატარება შესთავაზა და ისიც დათანხმდა, რადგანაც სამუშაო პერსპექტიული ჩანდა. ევგენი ხარაძეც კეთილგანწყობით შეხვდა მის კანდიდატურას, რადგანაც იცოდა, რომ ლენინგრადში ყოფნი-

სას მას კავშირი ჰქონდა კოსმოსურ ექსპერიმენტთან. **თეიმურაზ ადეიშვილი** შეუდგა დოკუმენტების გაფორმებას, რომელთაგან ყველაზე უფრო ე. წ. „დაშვების“ გაკეთება გაუჭირდა. ბოლოს ისიც მიიღო და ალბათ აქაც ბატონი **ევგენი ხარაძის** უზარმაზარი ავტორიტეტი იყო გადამწყვეტი, რადგან რეპრესირებულთა შვილებს, როგორც წესი, „დაშვებას“ არ აძლევდნენ.

ასე მოხვდა კოსმოსური გამოკვლევების ინსტიტუტის აქტიური მართვადი ექსპერიმენტების ლაბორატორიაში, რომელსაც ცნობილი ქართველი ფიზიკოსი, პროფესორი **გიორგი მანაგაძე** ხელმძღვანელობდა.

საქართველოში დამზადებული საბორტო ხელსაწყოების მეშვეობით ჩატარებული რაკეტული ექსპერიმენტების შედეგები მოხსენდა არაერთ რესპუბლიკურ, საკავშირო და საერთაშორისო სიმპოზიუმს თუ კონგრესს. მათგან, ბატონი **თეიმურაზისთვის**, ალბათ, ყველაზე საინტერესო იყო 1980 წლის ივნისში ბუდაპეშტში ჩატარებული COSPAR-ის (კოსმოსური კვლევის საერთაშორისო ორგანიზაცია) XII კონგრესში მონაწილეობა. საბჭოთა დელეგაციაში, რომელსაც კოსმოსური გამოკვლევების ინსტიტუტის დირექტორი, აკადემიკოსი **როალდ საგდეევი** ხელმძღვანელობდა, ასი მეცნიერი მაინც იყო, მათ შორის, საქართველოდან – ფიზიკურ-მათემატიკურ მეცნიერებათა დოქტორი **გიორგი მაჩაბელი** და **თეიმურაზ ადეიშვილი**. **თეიმურაზ ადეიშვილს** ორი კოლექტიური მოხსენება უნდა წარედგინა ამ კონგრესზე, რომელთაგან ერთ-ერთის ავტორი **რ. საგდეევი** იყო.

ამის შემდეგ **თეიმურაზ ადეიშვილმა** მალე დაიცვა დისერტაცია და მას 1981 წლის ბოლოს ფიზიკურ-მათემატიკურ მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხი მიენიჭა.

1974-1978 წლებში საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის კიბერნეტიკის ინსტიტუტში საკავშირო მეცნიერებათა აკადემიისა კოსმოსური გამოკვლევების ინსტიტუტისა და საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის აბასთუმნის ასტროფიზიკური ობსერვატორიის თანამშრომელთა ერთობლივი ძალისხმევით დამზადდა რაკეტულ-თანამგზავრული პირობების მოთხოვნილების შესაბამისი პირველი ქართული საბორტო ფოტომეტრი – „ფოტოზავრი“. ამ ფოტომეტრების პირველი ვარიანტები სამხედრო მიღებით უკვე მზად იყო 1976 წლის ბოლოს, ხოლო ექსპერიმენტული „ნათლობა“ 1978 წლის სექტემბერში განხორციელდა კაპუსტინ იარის სარაკეტო პოლიგონზე, მოსკოვის გამოყენებითი გეოფიზიკისა და საავიაციო ინსტიტუტების თანამშრომლებთან ერთად. ეს იყო პირველი ქართული კოსმოსური ექსპერიმენტი, რომელიც განხორციელდა **გ. მანაგაძისა** და **თ. ადეიშვილის** (უმუშალო მონაწილე) ხელმძღვანელობით. ალბათ, სწორედ აქედან უნდა დაიწყოს საქართველოში კოსმოსური ერის ათვლა. ამის შემდეგ 10-ზე მეტი კოსმოსური რაკეტულ-თანამგზავრული ექსპერიმენტი განხორციელდა. მათგან განსაკუთრებულად აღსანიშნავია ექსპერიმენტი მაღლივ რაკეტაზე (აპოგეა ~ 1500 კმ) საქართველო – 60,

რომელიც 1981 წლის 18 სექტემბერს, **გიორგი მანაგაძის** ხელმძღვანელობით. მისი ერთ-ერთი მოადგილე საორგანიზაციო საქმეებში **თ. ადეიშვილი** გახლდათ. ამ ექსპერიმენტებში პირველად დაფიქსირდა ატომური ჟანგბადის $O(S)$ აღზნებული დონის ტალღის სიგრძის გამოსხივება 100 ± 130 კმ სიმაღლეთა დიაპაზონში, რაც გამორიცხულია ღამის ცისა და პოლარული ციალის შემთხვევაში.

საკანდიდატო დისერტაციის დაცვიდან მოკლე ხანში **თეიმურაზ ადეიშვილი**, მშობლების ჯანმრთელობის მდგომარეობის გამო, იძულებული შეიქნა, ქუთაისის ნიკო მუსხელიშვილის სახელობის პოლიტექნიკურ ინსტიტუტში გადმოსულიყო. ასე დაიწყო მეორე – ე.წ. სამეცნიერო-პედაგოგიური მოღვაწეობის ეტაპი.

ამ ინსტიტუტში მოხვედრა არ იყო ადვილი. რექტორმა, პროფესორმა **ნოდარ ვალიშვილმა**, კატეგორიულად მოითხოვა **თ. ადეიშვილის** გადმოყვანაზე **ევგენი ხარაძის** თანხმობა. **ევგენი ხარაძე** მაშინ, აბასთუმნის ასტროფიზიკური ობსერვატორიის დირექტორობასთან ერთად, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტიც გახლდათ. მას თავისი გეგმები ჰქონდა საქართველოში და კერძოდ აბასთუმნის ასტროფიზიკურ ობსერვატორიაში კოსმოსური კვლევების რაკეტულ-თანამგზავრული მეთოდების განვითარების შესახებ. ასეთი მიმართულების კვლევები თუ ქუთაისიდან განხორციელდებოდა, მისთვის, როგორც აკადემიის პრეზიდენტისათვის, არ უნდა ყოფილიყო მიუღებელი, ამიტომ **თ. ადეიშვილს** კარგად დასაბუთებული მხარდამჭერი წერილი გამოატანა.

თეიმურაზ ადეიშვილმა ნაშრომებიც გამოაქვეყნა პოლიტექნიკური ინსტიტუტის სახელით და ახალი სამეცნიერო მიმართულების ჩამოყალიბებაზეც დაიწყო ფიქრი. მუშაობის დაწყებიდან ექვს თვეში ფიზიკის კათედრის გამგის მოვალეობის შემსრულებლად აირჩიეს. მისი ინიციატივით კათედრაზე დაიწყეს სალექციო კურსების შედგენა-გამოშვება, სასწავლო ლაბორატორიების განახლება. ახალი სამეცნიერო მიმართულების შემოტანით კათედრაზე ლექციების წასაკითხად რამდენჯერმე მოიწვიეს ცნობილი მეცნიერები, აკადემიკოსი იური გალპერინი, პროფესორები – **ვლადიმერ ტიომნი** და ცნობილი პლანეტოლოგი **ლეონიდ ქსანფომალიტი**.

ამ ხნის განმავლობაში მომწიფდა აზრი, ქუთაისის მახლობლად ახალი დასაკვირვებელი სადგურის (ობსერვატორიის) დაარსების შესახებ. **თ. ადეიშვილმა** ეს მოსაზრება **გიორგი მანაგაძეს** გაუზიარა. **გიორგი მანაგაძეს** ეს აზრი მოეწონა და **ნოდარ ვალიშვილის** სახელზე შესაბამისი წერილიც მომზადდა. **გიორგი მანაგაძე** შემდეგ აკადემიკოს **რ. საგდევესაც** ელაპარაკა ამ საკითხზე, რადგან წერილზე ხელი **რ. საგდევეს** უნდა მოეწერა. მას იდეა მოეწონა, მაგრამ იმჟამად მოსკოვში არ იმყოფებოდა და წერილზე ხელის მომწერად მისი მოადგილე, პროფესორი **ვიაჩესლავ ბალეზანოვი** შესთავაზა, თვითონ მომავალში დახმარების მზადყოფნა აღუთქვა.

წერილი **ნ. ვალიშვილს** თვითონ **თ. ადეიშვილმა** გადასცა. აზრი მასაც მოეწონა.

ნა, მაგრამ ოდნავ ექვნარევი ღიმილით ჰკითხა, შევძლებთ კი ამოდენა საქმის გაკეთებასო. მოდიოთ, ბატონ **ევგენი ხარაძეს** ვკითხოთ რჩევა და როგორც ის იტყვის, ისე მოვიქცეთო. შესაბამისი წერილიც გაამზადა და თან **ვ. ბალებანოვის** წერილიც დაურთო. **თეიმურაზ ადეიშვილმა** წერილი პირველად აკადემიკოს **ჯუმბერ ლომინაძეს** უჩვენა, მაშინ აკადემიის ფიზიკისა და მათემატიკის გენყოფილების აკადემიკოს-მდივანს. მას აზრი მოეწონა, მაგრამ, ცოტა არ იყოს, უიმედოდ თქვა: არა მგონია, ამას ბატონმა **ევგენიმ** მხარი დაუჭიროს, მაგრამ ჩვენ მაინც ვცადოთო.

ევგენი ხარაძეს არც დადებითი უთქვამს რაიმე და არც უარყოფითი. პასუხის მომზადება ისევ **ჯუმბერ ლომინაძეს** დაავალა მეცნიერებათა აკადემიის ფიზიკისა და მათემატიკის მორიგ სხდომაზე განსახილველად.

თეიმურაზ ადეიშვილმა ისეთი საფუძვლის ძიება დაიწყო, რაც წამოჭრილ საკითხს გაამაგრებდა. ასეთი დოკუმენტი მართლაც აღმოაჩინა. ეს იყო საბჭოთა კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის 1983 წლის 13 იანვრის №36 დადგენილება „საკავშირო მეცნიერებათა აკადემიის გეომაგნეტიზმის სამეცნიერო საბჭოს საქმიანობის შესახებ“, რომელიც საკავშირო და რესპუბლიკურ აკადემიებსა და უმაღლეს სასწავლებლებს ავალდებულებდა ატმოსფეროს მაღალ ფენებში და მახლობელ თუ შორეულ, კოსმოსურ სივრცეში მიმდინარე ფიზიკურ-ქიმიური მოვლენების კვლევების გაფართოებას. ეს საკმაოდ ძლიერი მხარდამჭერი დოკუმენტი იყო. ამასთან ერთად მან მთელი საქართველოსა და მოსკოვის მომიჯნავე დარგებში მომუშავე სამეცნიერო ორგანიზაციები შემოიარა და დასმული საკითხის მიზანშეწონილობაზე შედგენილი შესაბამისი დასაბუთების დოკუმენტზე ყველა ცნობილ მეცნიერს ხელი მოაწერინა და ხელმოწერები ბეჭდით დაადასტურებინა. დაახლოებით 50 ცნობილი მეცნიერის ხელმოწერა შეგროვდა.

ასე მომზადებული შეხვდნენ აკადემიის ფიზიკისა და მათემატიკის განყოფილების სხდომას. ობსერვატორიის დასავლეთ რეგიონში ჩამოყალიბებას განყოფილების თითქმის ყველა წევრმა დაუჭირა მხარი, შესაბამისი წერილიც მომზადდა: შიგ ისეთი აზრი ჩაიდო, რომ საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია მხარს უჭერდა დასმული საკითხის დადებითად გადაჭრას, მაგრამ მხოლოდ მეთოდურად დაეხმარებოდა და ფინანსური უზრუნველყოფა ქ. ქუთაისსა და პოლიტექნიკურ ინსტიტუტს უნდა გაეწია.

პარალელურად ეძებდნენ ობსერვატორიისთვის მინიმალური ხელშემშლელი სიგნალების მქონე ადგილს, რისთვისაც მთელი სამი წელი მიმდინარეობდა გეომაგნეტური ველის რეკოგნოსცირებადი გაზომვითი სამუშაოები. მასში მონაწილეობდნენ ცნობილი სპეციალისტები მოსკოვიდან: აკადემიკოსი იური გალპერინი და პროფესორი **ლეონიდ ბარანსკი**; თბილისიდან: პროფესორები – **არჩილ ხანთაძე** და **ზურაბ შარაძე**; მურომიდან – **გენადი კოზლოვი**; ქუთაისიდან – **თეიმურაზ ადეიშვილი**. სხვა მრავალ შერჩეულ ადგილს შორის (სათაფლია, შაორი, საირმე, ვანი –

ყუმური), თავისი გეოლოგიური და გეოფიზიკური მახასიათებლებით, უპირატესობა მიენიჭა ვანის რაიონის სოფელ ყუმურის მიმდებარე დიდდელის ზონას. ობსერვატორიის ასაშენებელი ადგილიც იქ შეირჩა.

შეიძინეს საკმაოდ დიდი ზომის ფინური სახლი და დაიწყეს დოკუმენტების მომზადება პრობლემური ლაბორატორიის სტატუსის მისაღებად, რაც ერთობ რთული იყო. მისი სპეციფიკიდან გამომდინარე, თუ არ იქნებოდა ობსერვატორიისათვის აუცილებელი შესაბამისი შენობა, სტატუსის საკითხს არავინ განიხილავდა. ამ საქმით განსაკუთრებით დაინტერესდა ვანის რაიკომის პირველი მდივანი **ნოდარ ანდრიაძე**. მისი ამ საქმისადმი ინტერესი განსაკუთრებით მას შემდეგ გაიზარდა, როცა მას ოფიციალური თხოვნით მიმართა საბჭოთა კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის **ოტო შმიდტის** სახელობის დედამიწის ფიზიკის ინსტიტუტის დირექტორმა, აკადემიკოსმა **მიხეილ სადოვსკიმ** სოფელ ყუმურში ობსერვატორიის აგებისა და მიწისქვეშა გვირაბის (შტოლნის) გაყვანისას მაქსიმალური დახმარების აღმოჩენის შესახებ.

აიგო ობსერვატორიის მთავარი სამსართულიანი შენობა, გახსნილსახურავიანი დასაკვირვებელი კოშკით. მომდევნო წლებში დაემატა 40 მეტრი სიგრძის გვირაბი, სხვა დამხმარე ნაგებობები და დედამიწის ფიზიკის ინსტიტუტის ნაჩუქარი აპარატურით გაზომვების პირველი ეტაპიც დაიწყო.

მაგრამ ახალი ორგანიზაცია, რომელსაც ვანის **კოსმოფიზიკური ობსერვატორია** ეწოდა, ასე დიდხანს ვერ იარსებებდა. საჭირო იყო პრობლემური ლაბორატორიისა და ობსერვატორიის სტატუსის მიღება და სახელმწიფო დაფინანსებით უზრუნველყოფა, რაც უკვე საბჭოთა კავშირის მინისტრთა საბჭოსთან არსებული მეცნიერებისა და ტექნიკის სახელმწიფო კომიტეტის საქმე იყო. რადგანაც საქართველოს მთავრობის შესაბამის სტრუქტურებს ყველა აუცილებელი დოკუმენტი უკვე გაგზავნილი ჰქონდათ, საკავშირო მეცნიერებისა და ტექნიკის სახელმწიფო კომიტეტმა პრობლემური ლაბორატორიისა და ობსერვატორიის შექმნის საკითხის დაწვრილებით შესწავლა საბჭოთა კავშირის განათლების სამინისტროს დაავალა – დადგენილების პროექტი მას უნდა წარედგინა საკავშირო მეცნიერებისა და ტექნიკის სახელმწიფო კომიტეტის სხდომაზე. **ნოდარ ვალიშვილი** და **თეიმურაზ ადეიშვილი** მოსკოვში გაემგზავრნენ. განათლებისა და მეცნიერების მინისტრის მოადგილე, აკადემიის წევრ-კორესპონდენტმა **ი. მაკაროვმა** მომავალი პრობლემური ლაბორატორიის ხელმძღვანელად აუცილებლად ფიზიკურ-მათემატიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, შესაბამისი სპეციალობის პიროვნება მოითხოვა. რადგანაც **თეიმურაზ ადეიშვილი** მხოლოდ მეცნიერებათა კანდიდატი იყო, მისი ხელმძღვანელად დანიშვნა გართულდებოდა. ბევრი უმტკიცა **ნოდარ ვალიშვილმა**, რომ **თ. ადეიშვილის** სადოქტოროს დაცვას ბევრი არაფერი უკლდა, მაგრამ მინისტრის მოადგილისგან პასუხი ცალსახა იყო: „როცა დაიცავს, საკითხიც მაშინ განვიხილო-

თო“. მაშინ **თეიმურაზმა** რექტორის კანდიდატურა შესთავაზა ხელმძღვანელად, მაგრამ ამაზე უარი მიიღეს, რადგანაც **ნოდარ ვალიშვილი** ტექნიკურ მეცნიერებათა დოქტორი იყო და მის კანდიდატურას არც კი განიხილავდნენ. ამ რთულ სიტუაციაში გამოსავალი თვითონ **ი. მაკაროვმა** გამოძებნა: ჩვენი სამინისტროს კოლეგიაც რომ დაგეთანხმოთ, მინისტრთა საბჭოს მეცნიერებისა და ტექნიკის კომიტეტი საკითხს მაინც დაბლოკავს ამ მიზეზით და გირჩევთ, გამონახოთ ვინმე ქართველი მეცნიერი, შესაბამისი დარგის დოქტორი, ფორმალური ხელმძღვანელი ის იქნება, ნამდვილი წარმომადგენელი ეს ახალგაზრდაო. ამაზე შეთანხმდნენ და საკითხის მოსაგვარებლად **ნოდარ ვალიშვილმა** ორი დღე ითხოვა.

დერეფანში ბატონმა **ნოდარმა თ. ადეიშვილს** დაავალა: მე ახლა ცოტა სხვა საქმეზე ვიფიქრებ. შენ დატრიალდი და შესაბამისი კანდიდატურა მოძებნე ან საქართველოში, ან, სადაც მოგესურვება, თუნდაც ვლადივოსტოკში, შესაბამისი დასაბუთებული წერილი ორ-სამ დღეში მინისტრის მოადგილესთან რომ მოხვდესო.

თეიმურაზი საკავშირო მეცნიერებათა აკადემიის კოსმოსური გამოკვლევების ინსტიტუტში გაეშურა მის აღმზრდელთან და სამეცნიერო ხელმძღვანელთან **გიორგი მანაგაძესთან**, საქმის ვითარება გააცნო და წერილიც იქვე შეადგინეს. ინსტიტუტი ამ წერილით ადასტურებდა მომავალი პრობლემური ლაბორატორიის მხარდაჭერას. საზოგადოებრივ საწყისებზე სამუშაოთა კოორდინაცია ევალეზოდა კოსმოსური გამოკვლევების ინსტიტუტის აქტიური მართვადი ექსპერიმენტების ლაბორატორიის გამგეს, ფიზიკურ-მათემატიკურ მეცნიერებათა დოქტორს, პროფესორ **გიორგი მანაგაძეს**, ხოლო პრობლემური ლაბორატორიისა და ობსერვატორიის ხელმძღვანელად რეკომენდაცია ეძლეოდა ფიზიკურ-მათემატიკურ მეცნიერებათა კანდიდატს **თეიმურაზ ადეიშვილს**. წერილს აკადემიკოსმა საგდევმა დაუყოვნებლივ მოაწერა ხელი.

ბატონი **ნოდარ ვალიშვილი** ისევ სამინისტროში დახვდა, წერილი საქალაქო დედაქალაქში ჩადო და მინისტრის მოადგილესთან უკვე შემახილით შევიდა: „ესეც ქართველების ორი დღეო“. **იგორ მაკაროვმა**, წერილით კმაყოფილმა, ღიმილით უპასუხა – „მე უფრო ადრე გელოდითო“, თან დასძინა, ახლა მეცნიერებისა და ტექნიკის კომიტეტი „უნდა დაბომბოთ“ მხარდმჭერი წერილებითო.

მხარდაჭერის პირველი წერილი საბჭოთა კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის ვიცე-პრეზიდენტმა აკადემიკოსმა **ალექსანდრე იანშინმა** გააგზავნა, ხოლო მეორეს ხელს აწერდნენ სსრ კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის ზოგადი ფიზიკისა და ასტრონომიის განყოფილების აკადემიკოს-მდივანი, ნობელის პრემიის ლაურეატი, აკადემიკოსი **ალექსანდრე პროხოროვი** და საკავშირო მეცნიერებათა აკადემიის ასტრონომიული საბჭოს თავმჯდომარე, აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი **ალა მასევიჩი**.

1988 წლის 20 ივნისის სხდომაზე კომიტეტის უმაღლესმა სამეცნიერო კოლე-

გიამ მიიღო დადგენილება №ИИ21-20-568, რომლის თანახმადაც საქართველოს მთავრობას უფლება ეძლეოდა ქუთაისის პოლიტექნიკურ ინსტიტუტში გაეხსნა ახალი სამეცნიერო-სტრუქტურული ერთეული. ამ დადგენილების საფუძველზე საქართველოს მინისტრთა საბჭოს 1988 წლის 19 ივლისის №430/9 დავალებისა და საქართველოს მეცნიერებისა და ტექნიკის სახელმწიფო კომიტეტის 1988 წლის 19 სექტემბრის №60 გადაწყვეტილების თანახმად, ქვეყანაში კოსმოფიზიკური გამოკვლევების გაფართოების მიზნით, საქართველოს სახალხო განათლების სამინისტროს ნება დაერთო, ქუთაისის აკადემიკოს **ნიკო მუსხელიშვილის** სახელობის პოლიტექნიკურ ინსტიტუტში ჩამოეყალიბებინა კოსმოფიზიკური გამოკვლევების პრობლემური სამეცნიერო-კვლევითი ლაბორატორია ობსერვატორიითურთ.

ამ დოკუმენტების საფუძველზე საქართველოს განათლების მაშინდელმა მინისტრმა გამოსცა ბრძანება **ნ. მუსხელიშვილის** სახელობის ქუთაისის პოლიტექნიკურ ინსტიტუტში 1988 წლის 1 ოქტომბრიდან კოსმოფიზიკური გამოკვლევების პრობლემური სამეცნიერო-კვლევითი ლაბორატორიისა და ობსერვატორიის ჩამოყალიბების შესახებ. ხელმძღვანელად დაინიშნა დოცენტი **თეიმურაზ ადეიშვილი**, მეცნიერ-კონსულტანტად, საზოგადოებრივ საწყისებზე, პროფესორი **გიორგი მანაგაძე**.

დამტკიცდა პრობლემური ლაბორატორიისა და ობსერვატორიის ხარჯთაღრიცხვა და საშტატო განრიგი, რაც, მოგვიანებით, 120 საშტატო ერთეული გახდა. ეს იყო დასავლეთ საქართველოს ფიზიკურ-მათემატიკური და ეკოლოგიური პროფილის პირველი სამეცნიერო ორგანიზაცია. ქუთაისის პოლიტექნიკურ ინსტიტუტში გამოყოფილი იქნა 10 ოთახი თეორიული და გამოთვლითი განყოფილებისა და ელექტრონული სამონტაჟო უბნისათვის. ობსერვატორია მდებარეობდა ვანის რაიონის სოფელ ყუმურის განაპირას. დასაკვირვებელი პუნქტები ჰქონდა მარტვილში, წყალტუბოში და ყუმისთავში, მაგრამ ძირითადი სადამკვირვებლო ბაზა მაინც ყუმურში იყო. ასეთივე პუნქტების გახსნა იგეგმებოდა ოზურგეთში, გელათში და საირმეში. მოღვაწეობდნენ ორი აკადემიკოსი (შეთავსებით), ცხრა მეცნიერებათა დოქტორი, ოცდაორი მეცნიერებათა კანდიდატი. წლიური ბიუჯეტი შეადგენდა 1,5 მილიონ მანეთს. ფაქტიურად, ის იყო საშუალო სიდიდის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი.

მთლიანობაში ინსტიტუტ-ობსერვატორიას გააჩნდა ხუთი განყოფილება და სამეურნეო ნაწილი.

პირველ განყოფილებაში მიმდინარეობდა რეგულარული დაკვირვებები იონოსფეროში და მაგნიტოსფეროში გენერირებული დაბალი, ძალიან დაბალი და ზედაბალი სიხშირისა და ოპტიკური დიაპაზონის გამოსხივების შესწავლისა და მიწისძვრის წინამორბედთა დადგენა-გამოკვლევის მიზნით. ასევე მონაწილეობდნენ რაკეტა-თანამგზავრებიდან წარმოებული აქტიური და პასიური ექსპერიმენტების

საშუალებით მახლობელ კოსმოსურ სივრცეში მიმდინარე მოვლენების შესწავლაში და ექსპერიმენტული მასალის დამუშავებაში.

მეორე განყოფილება მოიცავდა გეოქიმიურ, მეტეოროლოგიურ და ჰიდრო-გეოდინამიკურ პარამეტრებზე ჩატარებულ გაზომვებს მიწისძვრის წინამძღვრების გამოვლენისა და სხვა მონათესავე პროცესების გამოკვლევისა და სეისმოაქტიური მოვლენების სწორად შეფასების მიზნით. კერძოდ, დაკვირვებები წარმოებდა რადონის, ოზონის, ნახშიროქსიდის, აზოტის, ატმოსფერული წნევის, ტემპერატურის, ტენიანობის, მზის პირდაპირი რადიაციისა და მიწისქვეშა წყლების დონეებისა და მათი შემადგენლობების ვარიაციებზე. მიმდინარეობდა მიღებული შედეგების წინასწარი ანალიზი.

მესამე განყოფილება ახორციელებდა ბიოსისტემებზე და მოსავლიანობაზე კოსმოსური გამოსხივებისა და კოსმოსური ფაქტორების გავლენის შესწავლას ბუნების ჩვეულებრივი და არაორდინარული მოვლენების დროს. კერძოდ, ხორციელდებოდა ადამიანსა და სხვა ცოცხალ ორგანიზმებზე მიმდინარე ბიოლოგიური პროცესების გამომხატველ 20-მდე პარამეტრზე დაკვირვება და მათი ვარიაციების კანონზომიერებათა კორელაციის დადგენა ბუნების ანომალური მოვლენებთან, მოკლევადიანი სამედიცინო პროგნოზისა და მედიკობიოლოგიური სამსახურის გაუმჯობესების მიზნით.

მეოთხე განყოფილებაში მიმდინარეობდა თეორიული კვლევები მიღებული ექსპერიმენტული მასალების ანალიზისა და შესაბამისი ფიზიკურ-მათემატიკური მოდელების შექმნის მიზნით.

მეხუთე განყოფილებაში ხდებოდა ახალი მიწიერი და საბორტო ხელსაწყო-იარაღების შექმნა-კონსტრუირება. მასში ფუნქციონირებდა სამონიტაჟო და სარემონტო უბნები, ხორციელდებოდა მიღებული ექსპერიმენტული შედეგების მანქანური დამუშავება.

ამ ახალი სამეცნიერო დაწესებულების არსებობის თითქმის 30 წლის მანძილზე მიიღეს პრიორიტეტული სამეცნიერო შედეგები ახლო კოსმოსში მიმდინარე პროცესებისა და სეისმოაქტიური მოვლენების შესწავლის საქმეში.

ამის თაობაზე დაწვრილებით აღარ მოვყვებით.

ერთი სიტყვით, კოსმოფიზიკური გამოკვლევების პრობლემური სამეცნიერო-კვლევითი ლაბორატორია-ობსერვატორია საკმაოდ სერიოზულ სამეცნიერო ორგანიზაციად გადაიქცა. აქედან გამომდინარე, დაისვა მისი სტატუსის ამაღლების საკითხი. იმავდროულად პოლიტექნიკური ინსტიტუტის ხელმძღვანელობაც შეიცვალა, რექტორად აირჩიეს პროფესორი **არჩილ კოსტავა**, ხოლო სამეცნიერო დარგის პრორექტორად – პროფესორი კარლო მგალობლიშვილი. მათი ძალისხმევით, ყოფილი პოლიტექნიკური ინსტიტუტი ქუთაისის ტექნიკურ უნივერსიტეტად გადაკეთდა, ხოლო არსებული პრობლემური სამეცნიერო-კვლევითი ლაბორატორია-

ობსერვატორია, საკმაოდ სერიოზული წინააღმდეგობის გადალახვის შემდეგ, 1996 წელს, ქუთაისის ტექნიკური უნივერსიტეტის ფარგლებში დამოუკიდებელი იური-დიული სტატუსის მქონე კოსმოფიზიკური გამოკვლევების სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტად, ხოლო 1998 წელს – კოსმოფიზიკისა და ატმოსფეროს ეკოლოგიის სამეცნიერო-კვლევით და სასწავლო ცენტრად.

ამ დროს თემურ ადეიშვილი უკვე ფიზიკურ-მათემატიკურ მეცნიერებათა დოქტორი იყო.

1996 წელს იგი საქართველოს ეკოლოგიურ მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილ წევრად და იმერეთის რეგიონალური განყოფილების აკადემიკოს-მდივნად აირჩიეს. ამ აკადემიის პრეზიდენტი მაშინ გახლდათ აკადემიკოსი კიაზო ნადარეიშვილი, ხოლო პირველი ვიცე-პრეზიდენტი – აკადემიკოსი მარატ ციციშვილი.

ამ პერიოდში გელათში დაიწყო აკადემიისა და ობსერვატორიის აღდგენა. ხოლო პარალელურად გადაწყდა კურორტ საირმეში აქტინომეტრიული ობსერვატორიის დაარსება. ამ წამოწყებას პირველ ხანებში მთავრობაც შეძლებისამებრ უჭერდა მხარს, რამდენადაც სამი ობსერვატორიის (გელათის, საირმისა და ვანის) განლაგება ე.წ ტრიანგულაციური გამოკვლევების საშუალებას გვაძლევდა, რაც თავისთავად უფრო აზუსტებდა მიწისძვრისა და სხვა კატასტროფული მოვლენის პროგნოზირების მეთოდთა სრულყოფის პრობლემურ ამოცანებს. მაგრამ, მოგეხსენებათ, 2003 წელს ხელისუფლება შეიცვალა. ახალი ხელისუფლების მეცნიერებისა და განათლებისადმი ჩამოყალიბებული პოლიტიკის წყალობით, ქუთაისის ტექნიკური უნივერსიტეტის გაუქმებასთან ერთად, კოსმოფიზიკისა და ატმოსფეროს ეკოლოგიის სამეცნიერო კვლევითმა და სასწავლო ცენტრმა, ვანის კოსმოფიზიკურმა ობსერვატორიამ და საირმის მშენებარე აქტინომეტრიულმა ობსერვატორიამ ფუნქციონირება შეწყვიტა, თუმცა ამ ობსერვატორიებში მიღებული დაკვირვებების დამუშავება დღესაც გრძელდება.

ვანის ობსერვატორიისა და მისი განშტოებების ძირითადი კვლევები, უპირველეს ყოვლისა, მიმართული იყო მიწისძვრის წინამორბედების დაფიქსირებისაკენ და მათ საფუძველზე მისი პროგნოზის მეთოდების სრულყოფისაკენ. როგორც ჩატარებულმა კვლევებმა გვიჩვენა, მიწისძვრა საკმაოდ ხანგრძლივი პროცესია თავისი მომზადების, განხორციელებისა და შედეგების სტადიების მიხედვით. მთავარი სეისმური რეალიზაციისა და წონასწორობის პროცესების მიმართ ბიძგის მომზადების პოსტსეისმური მოვლენები მოიცავს არა მარტო ლითოსფეროს ცალკეულ უბანს, არამედ ჰიდროსფეროს, ატმოსფეროს ქვედა და ზედა ფენებს, იონოსფეროს, მაგნიტოსფეროსა და მთლიანად მახლობელ კოსმოსურ სივრცესა და შორეულ კოსმოსსაც კი. სეისმური წინამორბედების ამა თუ იმ გეოსფეროში გამოვლენა მიმდინარეობდა სხვადასხვა ფიზიკურ-ქიმიური პროცესების სახით და მათ შორის არსებული მჭიდრო კავშირები ხანგრძლივ და მრავალმხრივ დაკვირვებას მოითხოვდა.

მრავალწლიანი დაკვირვებითი მასალის საფუძველზე დადგინდა ამ კავშირების ამხსნელი რამდენიმე ფიზიკურ-მათემატიკური მოდელი.

2021 წლიდან თეიმურაზ ადეიშვილი საქართველოს ეკოლოგიის მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტია. უკვე რამდენიმე ათეული წელია, მისი რედაქტორობით გამოიცემა რეიტინგული სამეცნიერო ჟურნალი „ეკოლოგიის თანამედროვე პრობლემები“, ის ასევე არის ვანის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული სამეცნიერო ჟურნალის „მატიანეს“ ერთ-ერთი დამფუძნებელი და რედაქციის წევრი.

მისი ავტორობითა და თანაავტორობით საქართველოსა და საზღვარგარეთის სხვადასხვა პერიოდულ გამოცემებში დაბეჭდილია 250-ზე მეტი ნაშრომი, მათ შორის 30 სახელმძღვანელო და მონოგრაფია: ასტრონომია – ორ წიგნად, გეოფიზიკა – ოთხ წიგნად, მედიცინის საბუნებისმეტყველო საფუძვლები – სამ წიგნად, უმაღლესი მათემატიკა – სამ წიგნად, ასტროფიზიკა, კოსმოლოგია, სამედიცინო ხელსაწყოთმშენებლობა, კოსმოგენური ფაქტორები, ზოგადი ფიზიკა (ინგლისურ ენაზე), ტვინის, ცნობიერებისა და აზროვნების ფიზიკური საფუძვლები, მიწისძვრის წინამორბედები და მისი პროგნოზის შესაძლებლობა, ლექციების კურსი კვანტურ მექანიკაში, ლექციების კურსი ტენზორულ და სპინორულ აღრიცხვაში და სხვა.

ერთ-ერთი მათგანი – „მიწისძვრის წინამორბედები და მისი პროგნოზის შესაძლებლობა“ – თბილისის ი. ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფიზიკის მიმართულების სტუდენტების სასწავლო დისციპლინების ნუსხაშია შეტანილი.

საქართველოს ეკოლოგიურ მეცნიერებათა აკადემია, საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია და ა. წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ხელმძღვანელობა და კოლეგები ბატონ თემურ ადეიშვილს ულოცავენ საიუბილეო თარიღს და ახალ წარმატებებს ესურვებენ მას.